

EUHARISTIE ȘI CULT LITURGIC ÎN SCYTHIA MINOR ÎN SECOLELE IV-VI D.HR.

Pr. drd. Zaharia Sergiu

Urmele păstrate ale basilicilor din Scythia Minor întregesc un patrimoniu valoros ce se desfășoară pe toată suprafața provinciei descifrând istoria creștinismului de aici. Dincolo de valoarea basilicilor unde altă dată era desfășurat cultul liturgic, cu ritualurile sale, astăzi descoperim aceste dovezi palpabile într-un mod spectaculos. Cultul liturgic nu era un cult primitiv, el avea un fond foarte bogat în ceea ce privește cultura religiei romane, fapt dovedit arheologic prin descoperirea a foarte multe obiecte liturgice în acest spațiu. Sensul pe care îl dau aceste obiecte liturgice, astăzi corespund cu cele care întrepătrund cultul liturgic actual ca efect al lumii romano-bizantine. Paleocreștinismul aduce în discuție nenumărate astfel de dovezi ce reprezintă semnificația reală a cultului liturgic, cu valoarea obiectelor sacramentală, înnobilând caracterul uzual ce se desfășura într-un ambient cultic, fără limite și fără frontiere.

Scythia Minor a avut o biserică puternică înglobată în structura creștină a Imperiului Roman fapt care a contribuit foarte mult la dezvoltarea cultului liturgic în această regiune. Rolul cultului în viața comunităților scitice creștine devenise uzual, având necesitatea construirii de basilici, pentru manifestarea ritualurilor sacre și de procurarea de obiecte liturgice creștine care adesea erau importate din diferite centre creștine s-au confecționate după caz în provincie în diferite ateliere locale. Unele dintre obiecte erau mai săracioase, altele însumau materiale extrem de valoroase cum ar fi aurul și argintul, totul depinzând de situația materială a comunităților creștine.

Vom aduce în discuție câteva piese descoperite în Scythia Minor, relative euharistiei și practicilor liturgice care se desfășurau la malul Pontic unde Sfântul Andrei venise altădată să propoveduiască¹ și să încreștineze locuitorii de aici. Atunci când vorbim de Euharestie în ceea ce ne privește pe noi acest lucru se referă în mod special la practica Sfintei Liturghii unde în prim plan apar obiecte precum potire și discuri cu accesoriile lor, lingurițe, steluțe cănițe etc..

¹ Păcurariu, 1992, 63.

În Scythia Minor au fost descoperite astfel de obiecte Euharistice în cetățile de aici însă noi ne vom referi doar la cele din perioada secolelor IV-VI d.Hr. când provincia Scythia Minor atinge apogeul de înflorire atât sub aspect economic dar și religios creștin.

Discul liturgic este un obiect confecționat din metale prețioase aur și argint pe care sunt păstrate particulele de pâine pregătite pentru Sfânta Liturghie. Pe teritoriul Scythiei Minor un astfel de obiect este reprezentat de discul episcopului Paternus² (fig. 1), descoperit alături de un tezaur la Malaia Perscepina Ucraina³. Obiectul liturgic a fost folosit la proscomidiar în timpul Sfintei Liturghii în timpurile străvechi în provincia Scythia Minor. Piesa liturgică descoperită reprezintă unul dintre cele mai prețioase obiecte liturgice descoperite la noi, ce se distinge prin caracterul său nobil, făcându-și apariția într-o perioadă când evoluția creștinismului era remarcată de toate popoarele păgâne. Discul a fost probabil confecționat în atelierele de orfevrărie din Constantinopol, fiind o piesă excepțională din argint⁴.

Denumire: Discul episcopului Paternus.

Loc de descoperire: Mallaia Perscepina (Ucraina).

Stare de conservare: bună.

Material: argint, parțial aurit. ”Conține argint (curat) 20 libre (= 7549,00 gr.) 8 uncii (218 g.) și un scripulum și jumătate (= 1,71 g.); aur (curat) 2 uncii (54,56 g) și 20 scripula (22,74 g.), aur amestecat cu argint 2 nomisme (= 9.10 g).

Tehnică: Turnare.

Dimensiuni: Diametrul 0,610 m; adâncimea 0,055; greutate 6,2241 Kg.

Descriere: Taler de argint, aurit, inscripționat cu motive creștine, are o friză , patru medalioane mari circulare cu câte o cruce înscrisă în interior. Este ornate cu frunze, ciorchini, animale păsari, coșuri cu struguri.

Datare: (491-518 d.Hr.) Secolele V-VI d. Hr..

Loc de păstrare: Muzeul Ermitage din Leningrad.

Bibliografie: Barnea, 1977, 276; Chilea, 1980, 525; Rădulescu, 1987, 59;

Discul a aparținut venerabilului mitropolit tomitan Paternus (460-520 d.Hr.) nume care este inscripționat pe obiectul liturgic după cum urmează: ”*Ex antiquis renovatum est per Paternum, reverentiss(imum) episc(opum) nostrum, Amen*”, care în traducere înseamnă ”(Acest disc) a fost făcut din nou, din (piese) vechi, prin grija lui Paternus, prea cinstitul nostru episcop Amin. ”⁶

² Păcurariu, 1992, 160.

³ Barnea, 1979, 224.

⁴ Chilea, 1980, 525.

⁵ Barnea, 1979, 224.

⁶ Barnea, 1979, 224.

Paternus era după nume, de origine latină, daco-roman autohton⁷, fiind primul Mitropolit din Scythia Minor⁸. Mitropolitul Paternus, va păstori ținuturile Daciei Pontice, în perioada de înflorire a bisericii creștine. În special în secolul al VI-lea d.Hr., perioadă când cetatea Tomisul va deveni mitropolie și va avea sub jurisdicție 14 episcopii sufragane, existente în toate orașele Daciei Pontice. Acest lucru este întărit de prețiosul disc liturgic, păstrat astăzi la Muzeul Ermitaj din Leningrad care îi conferă titlul de *episcopus metropolitanus*, dar mai mult de atât sunt remarcate vestigiile creștine descoperite în principalele centre ale provinciei romane Scythia Minor.

Refacerea discului de către episcopul Paternus, denotă că biserica creștină avea o amplă continuitate. Discul probabil a fost moștenit iar din cauza deteriorării a trebuit să fie refăcut. Se pare, că renovarea a fost efectuată chiar la cererea episcopului Paternus. Descoperirea discului, alături de un adevărat tezaur plin de bogății care indică valoarea lui materială, asta dacă punem la socoteală materialul din care a fost confecționat iar în mod deosebit discul se remarcă prin valoarea sa spirituală. Folosirea discului în cultul liturgic a fost făcută cu siguranță într-o biserică episcopală, de rang înalt unde se foloseau doar obiecte liturgice din metale prețioase. Nu întâmplător a fost inscripționat cu prima literă a alfabetului grecesc ”alfa,, literă ce indică în religia creștină începutul. Unul dintre cele mai importante aspecte legate de discul liturgic, este în mod special că pe acest disc apare numele episcopului Paternus, ceea ce face ca obiectul liturgic să fie mai ușor de încadrat în perioada sa de folosire. Descoperirea unui astfel de disc ne indică în mod clar folosirea sa în cultul liturgic, dovedind trecutul și prezentul cultului liturgic în biserica creștină din Scythia Minor și de pe teritoriul țării noastre.

Un alt tip de obiect liturgic folosit în cultul liturgic creștin este potirul, care la rândul său este folosit alături de discul liturgic pentru a conserva vinul euharistic pe perioada Sfintei Liturghii.

Potirele sunt cupe sub forma unui pahar⁹ din metale prețioase, cu gură largă, picior, din care se împărtășesc în biserică atât preoții cât și credincioșii. În tradiția creștină se spune că potirul a fost folosit la Cina cea de Taină. Confecționat în vechime din aramă, sticlă, cositor, lemn și chiar din lut. După încetarea persecuțiilor împărații și creștinii înstăriți dăruiau bisericilor vase și odoare făcute din metal prețios¹⁰. Potirele creștine, ca și întregul mobilier liturgic, erau confecționate în general din metale prețioase sau din alte materiale scumpe fiind atestată și existența unor exemplare executate din piatră. Renunțarea la odoare din materiale costisitoare a fost o consecință, fie a persecuțiilor religioase, fie a unor idei susținute de figuri

⁷ Ioanichie, 1990, 64.

⁸ Mărăcineanu, 2006, 496.

⁹ Braniște, 2000, 228.

¹⁰ Braniște, Nițoiu, Neda, 1984, 118.

venerabile ale bisericii, care militau pentru o viață modestă și tindeau spre desființarea diferențierilor sociale, apărute în ierarhia bisericească și masa credincioșilor creștini¹¹.

Două potire de piatră au fost descoperite la Pârjoaia (Dobrogea), fiind păstrate fragmentar, dar care conservă suficiente elemente de detaliu, pentru a li se putea restitui forma inițială. Obiectele au un contur asemănător, deosebindu-se foarte puțin, mai cu seamă prin dimensiuni. În linii mari, ambele obiecte au forma unor cupe cu picior simetric, mai îngust spre mijloc, unde sunt încinse de câte un inel, realizat în relief. Sunt scobite la ambele capete, dar fiind sparte din vechime, nu se poate stabili înălțimea obiectelor și, în consecință, nici adâncimea scobiturilor¹².

Denumire: Potirul nr. 1.

Loc de descoperire: Pârjoaia com. Izvoarele (Sucidava).

Stare de conservare: bună.

Material: piatră.

Tehnică: cioplire.

Dimensiuni: Diametrul exterior: 10 cm; înconjurat de un inel lat de 1,5 cm.; înălțime: 5,8 cm, adâncimea scobiturilor: 2 cm; fundul are diameteul: 4,5 cm; distanța dintre cele două funduri: 9 cm.

Descriere: Are forma unei cupe, cu picior simetric, încins cu un inel. Este un obiect masiv și greoi, lucrat rudimentar.

Datare: Secolul al IV-lea d.Hr.

Loc de păstrare: Muzeul de Istorie și Arheologie Constanța.

Bibliografie: Culică, 1969, 368.

Denumire: Potir nr. 2.

Loc de descoperire: Pârjoaia Izvoarele (Sucidava)

Stare de conservare: fragmentar.

Material: piatră.

Tehnică: cioplire.

Dimensiuni: Diametrul: 8 cm.,diametrul inelului. 2 cm.

Descriere: Are forma unei cupe, cu picior simetric, încins cu un inel. Este un obiect masiv și greoi, lucrat rudimentar, degradat, de o simplitate primitivă.

Datare: Secolul al IV-lea d.Hr.

Loc de păstrare: Muzeul de Istorie și Arheologie Constanța.

Bibliografie: Culică, 1969, 368.

Astfel de potire au corespondent în câteva din potirele figurate pe rândul de jos al reliefului de marmură, găsit în basilica Saint-Clement¹³. Deși relieful este considerat păgân, potirele amintite sunt aproape identice cu potirul redat

¹¹ Culică, 1969, 369.

¹² Culică, 1969, 368.

¹³ Culică, 1969, 369.

pe o dală din cimitirul din Priscila¹⁴. De regulă, potirele sunt făcute din materiale prețioase, însă putem lua în calcul și anumite comunități creștine mai sărace care neavând posibilități, de confecționare a unor potire din materiale prețioase au recurs la cioplirea celor două potire din piatră. Dacă ne gândim la potire din materiale mai uzuale putem lua în calcul și potirele din lut. Un astfel de potir din lut, cu motive creștine este descoperit la Porolissum – Moigrad, jud. Sălaj¹⁵. Acest vas de lut are forma unei strachini¹⁶, cu diferite motive creștine, inscripționat cu litere latine, care îi determină caracterul creștin și datarea în secolul IV d.Hr.¹⁷. Chiar dacă ele erau lucrate grosolan, au putut fi utile în cultul liturgic, păstrând în ele conținutul format din vin, apă și pâine. De o simplitate primitivă, obiectele acestea au forma pe care tradiția cultului a transmis-o până în zilele noastre potirelor folosite de Biserică, pentru practicile euharistiei și care, în linii mari, se compun din trei părți și anume: cupa propriu-zisă, în care se păstrează conținutul, un picior pe care se sprijină, ambele unite printr-un relief inelar¹⁸. Potirele de piatră erau în uz chiar și în secolul al VIII-lea d.Hr., când Conciliul din Celchyt (Anglia) interzicea folosirea potirelor de corn. Cele două potire, după forma și dimensiunile lor, fac parte dintre obiectele liturgice și euharistice ale unei Bisericii Creștine din provincia Scythia Minor, chiar dacă părerile împărțite¹⁹.

În tezaurul liturgic de la Sucidava se păstrează șase potire care aparțin cultului liturgic creștin, potire extrem de valoroase, confecționate din materiale prețioase.

Patru din cele șase piese au formă aproximativ tronconică²⁰, forma cupelor cu buza larg răsfrântă în afară²¹, care au fost marcate cu ștampile identice²² aplicate pe partea dorsală fiind de proveniență comună, ștampile de formă circulară²³, care prezintă în aria centrală o cruce în jurul căreia se disting doar patru litere disparate: **HC ... OV**, care par să-l indice pe producător²⁴. Primele patru potire au diametrul de 16,5 cm cu o înălțime de 7,3 cm, corpul lucrat prin batere și șlefuire, fundul aplatizat, de care a fost sudat un picior inelar²⁵. Prin analogie avem exemplare asemănătoare cu primele patru potire în tezaurul

¹⁴ Culică, 1969, 369.

¹⁵ Gudea, Ghiurco 1988, p. 140.

¹⁶ Dănilă, 1982, 738.

¹⁷ Dănilă, 1982, 738.

¹⁸ Culică, 1969, 368.

¹⁹ Culică, 1969, 369.

²⁰ Rădulescu, Cliante, 1986, 133.

²¹ Rădulescu, 1987, 61.

²² Norocel, 1986, 176.

²³ Rădulescu, Cliante, 1986, 133.

²⁴ Rădulescu, 1987, 61.

²⁵ Rădulescu, Cliante, 1986, 133.

de la Kaiseraugst, care ar părea că sunt datate și unele și altele din secolul al IV-lea d.Hr.²⁶.

Potirul cinci se apropie ca formă și decor de primele patru potire prezentate deosebindu-se doar prin dimensiuni²⁷, având diametrul de 21,5 cm și o înălțime de 8,7 cm²⁸, corpul tronconic rotunjit către bază, fundul plat decorat cu trei cercuri concentrice, piciorul înalt tronconic evazat către bază, cu buza orizontală având pe margine o nervură²⁹. Pe partea dorsală a vasului este șampilat cu litere în relief pe două rânduri, care redă numele Ευσεβιον³⁰, sub care este marcată o cruce, încadrată de două stelute în opt colțuri. Potirul al cincilea este aproape asemănător cu primele patru și mai putem să spunem că este datat din a doua jumătate a secolului al IV-lea d.Hr.³¹

Ultimul potir, datat tot din secolul al IV-lea d.Hr.³² sau în secolele IV-V d.Hr.³³, este mai mic decât celelalte cinci³⁴, având decor diferit de celelalte, corp ușor tronconic rotunjit la bază cu fundul drept, picior inelar ușor tronconic, ușor evazat³⁵, cu inscripția *NAZ* pe marginea interioară a piciorului³⁶, cu buză largă și decorată cu cercuri concentrice și un brâu de semisfere realizate prin presare³⁷, cu un diametru de 14,5 și cu o înălțime de 5,7³⁸. Potirul numărul șase nu are șampilă ca și celelalte cinci, fiind produsul unor ateliere diferite și care au aparținut de asemenea unor proprietari diferiți, aceștia donându-le bisericii creștine, pentru scopuri religioase liturgice³⁹. Caracterul liturgic al celui de-al șaselea potir este redat și de inscripția grecească Ζοη care înseamnă ”viață,⁴⁰, text epigrafic de tip creștin des întâlnit pe diverse monumente creștine. Avem analogii la acest potir, între potirele din tezaurul de la Mildenhall (secolul al IV-lea d.Hr.)⁴¹, un exemplar din Siria (secolul al IV-lea)⁴², un bol cu decor perlat din Alesia (secolele IV-V d.Hr.)⁴³

Dacă analizăm potirele după dimensiuni și formă putem să ne dăm seama că ele au aparținut unei biserici creștine din zonă. Numărul de șase potire

²⁶ Rădulescu, Cliante, 1986, 133.

²⁷ Norocel, 1987, 176.

²⁸ Rădulescu, 1987, 61.

²⁹ Rădulescu, Cliante, 1986, 135.

³⁰ Rădulescu, 1987, 63.

³¹ Rădulescu, Cliante, 1986, 135.

³² Rădulescu, 1987, 63.

³³ Rădulescu, Cliante, 1986, 137.

³⁴ Norocel, 1987, 176.

³⁵ Rădulescu, Cliante, 1986, 135.

³⁶ Rădulescu, Cliante, 1986, 135.

³⁷ Rădulescu, Cliante, 1986, 135.

³⁸ Rădulescu, 1987, 63.

³⁹ Rădulescu, 1987, 63.

⁴⁰ Rădulescu, Cliante, 1986, 135.

⁴¹ Rădulescu, Cliante, 1986, 135.

⁴² Rădulescu, Cliante, 1986, 135-137.

⁴³ Rădulescu, Cliante, 1986, 137.

adunate la un loc sunt în strânsă legătură cu numărul mare de credincioși la Sfânta Liturghie care erau împărțâșiți din mai multe potire⁴⁴. Sau poate că pur și simplu au fost deținute de o biserică în administrația sa ca tezaur al bisericii respective.

Denumire: Potirul nr.1 (tezaurul liturgic de la Sucidava- Izvoarele).

Loc de descoperire: Sucidava Pîrjoaia (jud. Constanța).

Stare de conservare: bună.

Material: argint.

Tehnică: lovire, batere, slefuire.

Dimensiuni: diametru diametru 16,5 cm, înălțime 7,3 cm..

Descriere: Are corpul de formă aproximativ tronconică, ușor rotunjit către buză, cu fund aplatizat, de care a fost sudat un picior inelar, relativ înalt și evazat către bază. Buza plată, mult adusă în exterior, are marginea rotunjită, ușor supraînălțată, coborând apoi aproape paralel cu pereții vasului. Cupa are ca decor central patru cercuri concentrice incizate. Buza este decorată, cu o bandă de caneluri dispuse radial între două linii incizate, iar către margini apare o succesiune de caneluri și profilaturi dispuse concentric. Are șampilat literele HC XIOY, care ar însemna a lui Eshios.

Datare: A doua jumătate a secolului al IV-lea d.Hr, chiar către sfârșit.

Loc de păstrare: Muzeul de Istorie și Arheologie Constanța.

Bibliografie: Rădulescu, Cliante, 1986, 133; Rădulescu, 1987, 63.

Denumire: Potirul nr. 2 din tezaurul liturgic de la Sucidava -Izvoarele.

Loc de descoperire: Sucidava Izvoarele (jud Constanța).

Stare de conservare: bună.

Material: argint.

Tehnică: lovire, batere slefuire.

Dimensiuni: diametru diametru 16,5 cm, înălțime 7,3 cm..

Descriere: Are corpul de formă aproximativ tronconică, ușor rotunjit către buză, cu fund aplatizat, de care a fost sudat un picior inelar, relativ înalt și evazat către bază. Buza plată, mult adusă în exterior, are marginea rotunjită, ușor supraînălțată, coborând apoi aproape paralel cu pereții vasului. Cupa are ca decor central patru cercuri concentrice incizate. Buza este decorată, cu o bandă de caneluri dispuse radial între două linii incizate, iar către margini apare o succesiune de caneluri și profilaturi dispuse concentric. Are șampilat literele HC XIOY, care ar însemna a lui Eshios.

Datare: A doua jumătate a secolului al IV-lea d.Hr, chiar către sfârșit

Loc de păstrare: Muzeul de Istorie și Arheologie Constanța.

Bibliografie: Rădulescu, Cliante, 1986, 133.

Denumire: Potirul nr. 3 (tezaurul liturgic de la Sucidava Izvoarele)

⁴⁴ Braniște, 2000, 229.

Loc de descoperire: Sucidava Izvoarele (jud. Constanța).

Stare de conservare: bună.

Material: argint.

Tehnică: lovire, batere șlefuire.

Dimensiuni: diametru diametru 16,5 cm, înălțime 7,3 cm..

Descriere: Are corpul de formă aproximativ tronconică, ușor rotunjit către buză, cu fund aplatizat, de care a fost sudat un picior inelar, relativ înalt și evazat către bază. Buza plată, mult adusă în exterior, are marginea rotunjită, ușor supraînălțată, coborând apoi aproape paralel cu pereții vasului. Cupa are ca decor central patru cercuri concentrice incizate. Buza este decorată, cu o bandă de caneluri dispuse radial între două linii incizate, iar către margini apare o succesiune de caneluri și profilaturi dispuse concentric. Are șampilat literele HC XIOY, care ar însemna a lui Esihios.

Datare: A doua jumătate a secolului al IV-lea d.Hr, chiar către sfârșit

Loc de păstrare: Muzeul de Istorie și Arheologie Constanța.

Bibliografie: Rădulescu, Cliante, 1986, 133.

Denumire: Potirul nr.4 (tezaurul liturgic de la Sucidava-Izvoarele)

Loc de descoperire: Sucidava Izvoarele (jud. Constanța).

Stare de conservare: bună.

Material: argint.

Tehnică: lovire, batere șlefuire.

Dimensiuni: diametru diametru 16,5 cm, înălțime 7,3 cm..

Descriere: Are corpul de formă aproximativ tronconică, ușor rotunjit către buză, cu fund aplatizat, de care a fost sudat un picior inelar, relativ înalt și evazat către bază. Buza plată, mult adusă în exterior, are marginea rotunjită, ușor supraînălțată, coborând apoi aproape paralel cu pereții vasului. Cupa are ca decor central patru cercuri concentrice incizate. Buza este decorată, cu o bandă de caneluri dispuse radial între două linii incizate, iar către margini apare o succesiune de caneluri și profilaturi dispuse concentric. Are șampilat literele HC XIOY, care ar însemna a lui Esihios.

Datare: A doua jumătate a secolului al IV-lea d.Hr, chiar către sfârșit.

Loc de păstrare: Muzeul de Istorie și Arheologie Constanța.

Bibliografie: Rădulescu, Cliante, 1986, 133.

Denumire: Potirul nr. 5 (tezaurul liturgic de la Sucidava-Izvoarele).

Loc de descoperire: Sucidava Izvoarele (jud. Constanța).

Stare de conservare: bună.

Material: argint.

Tehnică: batere, lovire, șlefuire.

Dimensiuni: diametru 21,5 cm, înălțime 8,7 cm..

Descriere: Acest exemplar seamănă cu primele patru potire, în ceea ce privește forma și decorul. Are corpul în formă tronconică, rotunjită către bază,

fundul este plat. Piciorul este relativ înalt, tronconic, și evazat către bază. Buza oriizontală este mult trasă în afară, are pe margine o nervură plină ușor, supra-înălțată. Fundul este decorat în partea centrală cu trei cercuri concentrice, iar buza cu o bandă de caneluri dispuse radial. Capătul din exterior al acestora este delimitat prin punctare. Are o șampilă cu numele EYC/EBIOY, cu epsilon și sigma lunare, și reprezentarea crucii. Este deosebit de celelalte prin șampilă care indică un alt producător.

Datare: A doua jumătate a secolului al IV-lea d.Hr, chiar către sfârșit.

Loc de păstrare: Muzeul de Istorie și Arheologie Constanța.

Bibliografie: Rădulescu, Cliante, 1986, 133.

Denumire: Potirul nr. 6 (tezaurul liturgic de la Sucidava-Izvoarele).

Loc de descoperire: Sucidava Izvoarele (jud. Constanța).

Stare de conservare: bună.

Material: argint.

Tehnică: batere, lovire, șlefuire, presare, scrijelare.

Dimensiuni: diametru 14,5 cm, înălțime 5,7 cm.

Descriere: Corpul ușor tronconic are buză largă, decorată în cercuri concentrice, și un brâu de semisfere, deosebindu-se de celelalte atât prin dimensiuni cât și prin decor. Piciorul inelar relativ înalt, este tronconic și ușor evazat. Buza orizontală este mult lățită, are marginea rotunjită în jos și este decorată cu trei cercuri concentrice incizate și cu un brâu de semisfere realizate prin presare. Trei cercuri concentrice în aria centrală a cupei completează acest decor. Pe marginea interioară a piciorului, conservat parțial, a fost punctată inscripția NAZ, iar pe partea dorsală a cupei sa scrijelat, cu stângăcie cuvântul grecesc Ζοη care înseamnă viață. Vasul nu a fost șampilat.

Datare: A doua jumătate a secolului al IV-lea d.Hr, chiar către sfârșit.

Loc de păstrare: Muzeul Național de Istorie și Arheologie Constanța.

Bibliografie: Rădulescu, Cliante, 1986, 133.

În cariera de cretă de la Basarabi (fost Murfatlar, jud. Constanța) au fost descoperite cupe bitronconice⁴⁵ realizate din cretă. Ele au fost descoperite în stare fragmentară. Suportul uneia dintre cupe era scobit, cu înfățișarea unui mâner de formă bitronconică⁴⁶. Am putea spune că aceste potire de la Basarabi sunt asemănătoare cu cele de piatră de la Pîrjoaia Izvoarele. Cele două potire de la Pîrjoaia⁴⁷ sunt însă din piatră, spre deosebire de cele de la Basarabi care sunt din cretă. Chiar dacă ele sunt o replică a potirelor euharistice din Dobrogea secolului VI d.Hr.⁴⁸, se pare că nu au fost folosite în cultul euharistic, probabil

⁴⁵ Diaconu, 1984, 162.

⁴⁶ Diaconu, 1984, 162.

⁴⁷ Culică, 1969, 368.

⁴⁸ Diaconu, 1984, 162.

din cauza faptului că sunt din cretă, ele fiind ținute doar ca simbol liturgic⁴⁹. Ar mai exista ipoteza ca potirele din cretă să fi avut în interiorul lor cupe de metal iar partea de dinafară de cretă să fi fost doar ornamentală.

Denumire: potir de cretă nr 1.

Loc de descoperire: Basarabi (Murfatlar).

Stare de conservare: fragmentar.

Material: cretă.

Tehnică: cioplire, scobire.

Dimensiuni: diametru părții superioare de 0,07 cm, diametrul părții inferioare de 0,087, înălțime 0,078 cm., diametrul gâtului este de 0,047⁵⁰.

Descriere: Are forma cupei bitronconică, cu adâncitură scobită, guler cu inel în jurul gâtului de la picior.

Datare: Secolele VI d. Hr.

Loc de păstrare: Muzeul Național de Istorie și Arheologie Constanța

Bibliografie: Diaconu, 1984, 162.

Denumire: potir de cretă nr. 2.

Loc de descoperire: Basarabi (Murfatlar).

Stare de conservare: fragmentar.

Material: cretă.

Tehnică: cioplire, scobire.

Dimensiuni: diametrul părții inferioare de 0,086, înălțime 0,087 cm., diametrul gâtului este de 0,052.

Descriere: Are forma cupei bitronconică, cu adâncitură scobită, guler cu inel în jurul gâtului de la picior, iar din partea superioară nu s-a păstrat nimic.

Datare: Secolele VI d.Hr.

Loc de păstrare: Muzeul Național de Istorie și Arheologie Constanța.

Bibliografie: Diaconu, 1984, 162.

Denumire: potir de cretă nr. 3.

Loc de descoperire: Basarabi Murfatlar.

Stare de conservare: fragmentar.

Material: cretă.

Tehnică: cioplire, scobire.

Dimensiuni: înălțimea de 0,073, diametru maxim al piciorului este de 0,079, diametrul gâtului este de 0,044.

Descriere: Are doar o parte din picior, care se pare că ar fi avut guler, iar din partea superioară nu a mai rămas nimic.

Datare: Secolele VI d. Hr.

Loc de păstrare: Muzeul Național de Istorie și Arheologie Constanța.

Bibliografie: Diaconu, 1984, 162.

⁴⁹ Diaconu, 1984, 163.

⁵⁰

Potirele de la Pîrjoaia chiar dacă sunt lucrate grosolan, sunt din piatră ceea ce a conferit o mai bună rezistență în ce privește degradarea și fragmentarea lor. Potirele de la Basarabi fiind din cretă au putut fi mai repede degradabile drept dovadă starea lor fragmentară între mai multe fragmente de potire. Faptul că, s-a folosit cretă pentru a confecționa potire, credem că ele au putut fi folosite doar ca ornament pentru basilici fiind suspendate cu lanțuri pe pereți⁵¹, sau probabil doar o încercare de a confecționa dintr-un astfel de material potire euharistice. Cunoaștem cu siguranță multe detalii despre diferite potire euharistice însă mai rar din cretă. Există potire din metal precum sunt cele de la Sucidava, din lut ars precum cele de la Porolissum Moigrad (jud. Sălaj), datate din a doua jumătate a secolului al IV-lea⁵², probabil și din lemn, piatră, calcar etc.,

Piesele de față confecționate din astfel de materiale cu siguranță au putut fi întrebuințate, atât în cultul liturgic sau în oricare altă întrebuințare.

Rolul pe care îl au discul și potirul în cultul liturgic este unul destul de semnificativ mai ales că în concept creștin ele reprezintă obiectele pe care este așezat trupul și sângele Mântuitorului, fapt ce face din potir și disc pentru creștini ceva extrem de valoros. Mai mult de atât se remarcă faptul că pentru valoarea lor inițială aceste obiecte liturgice au fost păstrate în timp cu foarte mare grijă ajungându-se chiar până la repararea acestora. Atât discurile cât și potirele prezentate aici fac dovada deplină a creștinismului, a cultului liturgic, a Euharistiei, în provincia Scythia Minor și pe teritoriul țării noastre.

Bibliografie

Barnea 1979 Barnea Ion, *Arta creștină în România 1, secolele III – VI*, Editura Institutului Biblic și de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, București.

Braniște 2000 Braniște Ene, *Liturgica generală I*, Editura Episcopiei Dunării de Jos, Galați.

Braniște, Nițoiu, Neda 1984 Braniște Ene, Nițoiu Ghenadie, Neda Gheorghe, *Liturgica Teoretică*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București.

Culică 1969 Culică Vasile, *Obiecte de caracter creștin din epoca romano-bizantină găsite la Pârjoaia, Dobrogea, Pontica, 2*, pp. 335 – 371.

Chilea 1980 Chilea Sebastian, *Recenzie, Arta creștină în România, vol. I, secolele III-VI.*, BOR, anul 98, nr. 3-4, martie-aprilie, București, pp. 523-528.

Diaconu 1984 Diaconu Petre, *Documente vechi creștine în Dobrogea, în Pontica, 17*, Constanța, pp. 157-167.

⁵¹ Braniște, 2000, 229.

⁵² Gudea, Ghiurco, 1988, 139-141.

Dănilă 1982 Dănilă Nicolae, *Considerații asupra noilor materiale arheologice paleocreștine din Transilvania*, în BOR, anul 100, nr. 7-8, iulie-august, București, pp. 731-742.

Gudea, Ghiurco 1988 Gudea Nicolae, Ghiurco Ioan, *Din Istoria Creștinismului la Români, Mărturii Arheologice*, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Oradiei, Oradea.

Ioanichie 1990 Ioanichie Bălan, *Pateric românesc*, Editura Arhiepiscopiei Tomisului și al Dunării de Jos, Galați.

Mărăcineanu 2006 Mărăcineanu Ioan, *Dură Nicolae, Scythia Minor, Dobrogea și Biserica ei apostolică. Scaunul Arhiepiscopal și Mitropolia Tomisului. (sec. IV-VIII)*, BOR, anul 124, nr. 4-6, aprilie-iunie, București, pp. 496-499.

Păcurariu 1992 Păcurariu Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Editura Institutului Biblic și de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, București.

Rădulescu 1987 Rădulescu Adrian, *Basilici și monumente creștine în contextul etnogenezei românești din secolele III-IV în Dobrogea*, Monumente Istorice și Izvoare Creștine, Editura Arhiepiscopiei Tomisului și al Dunării de Jos, Galați, pp.7-79.

Rădulescu, Cliante 1986 Rădulescu Adrian, Cliante Traian, *Tezaurul de la Sucidava Izvoarele, județul Constanța*, Pontica 19, pp. 127-159.